

BP ADAM LEPA
Łódź

DLACZEGO PEDAGOGIKA MEZOLOGICZNA?

1. O znaczącej roli środowiska w rozwoju człowieka napisano już wiele prac¹. Wiedza na jego temat stała się niezbędna w poznawaniu jednostki, a szczególnie w procesie jej wychowania. Coraz częściej o środowisku mówi się w związku z żywiołowym rozwojem mediów. Ich oddziaływanie pozwoliło wprowadzić do nauki nową terminologię. Siła wpływu mediów na człowieka, ich rosnąca skuteczność, a szczególnie „wszechobecność” sprawiły, że one same tworzą środowisko. Dlatego pojawił się w naukach społecznych termin „mediosfera”². Oznacza on „środowisko mediów”. W obrębie mediasfery z kolei znajdują się bardzo ważne warstwy: *logosfera* (środowisko słowa), *ikonosfera* (środowisko obrazu), *sonosfera* (środowisko dźwięku) i *galenosfera* (środowisko ciszy). Każda z nich, poprzez oddziaływanie na relacje społeczne, tworzy dość trwałe środowisko współczesnego człowieka³.

Z wpływami środowiska na człowieka wiążą autorzy nie tylko jego rozwój i skuteczność oddziaływań wychowawczych, lecz również takie aktywności i zachowania, jak poziom życia psychicznego, wykorzystanie wolnego czasu, sieroctwo społeczne⁴.

¹ Zob. np. M. Bates, *Człowiek i jego środowisko*, tłum. z ang., Warszawa 1967; S. Kunowski, *O czynnikach rozwoju człowieka – dyskusyjnie*, „Roczniki Filozoficzne”, 1969, t. XVII, z. 4, s. 15–31; J. Pieter, *Środowisko wychowawcze*, Katowice 1972; *Wychowanie i środowisko*, red. B. Passini, T. Pilch, Warszawa 1979.

² J. Hartley, *Communication, Cultural and Media Studies*, New York 2005, s. 138–143.

³ J. Turow, *Media Systems in Society*, New York 1997; A. Zwoliński, *Słowo w relacjach społecznych*, Kraków 2003; tenże, *Obraz w relacjach społecznych*, Kraków 2004; tenże, *Dźwięk w relacjach społecznych*, Kraków 2004.

⁴ *Środowisko a życie psychiczne*, opr. K. Jankowski, Warszawa 1969; A. Kelm, *Sieroctwo i drogi jego kompensowania*, w: *Wychowanie i środowisko...*, s. 135–150.

Dziś rozpatruje się oddziaływanie na człowieka we wszystkich środowiskach wychowawczych, w których on przebywa, również takich, jak środowisko parafii czy środowisko zakładu pracy⁵.

2. Problematyką środowiska wychowawczego zajmuje się pedagogika społeczna⁶. Jest to jeden z jej głównych tematów i przedmiotów badań. Dodać należy, że środowiskiem wychowawczym interesują się również inne nauki, np. psychologia społeczna, mediologia (nauka o komunikowaniu masowym), dydaktyka, socjologia wychowania. Ta ostatnia w refleksji nad środowiskiem wychowawczym współpracuje twórczo z pedagogiką społeczną, w szczególności na polu edukacji medialnej⁷. Przy czym odmiennie niż socjologia wychowania, pedagogika społeczna idzie dalej w refleksji nad środowiskiem wychowawczym i opracowuje zasady jego organizowania.

Lista zagadnień, które rozpatruje pedagogika społeczna jest dość długa. Obok problematyki środowiska wychowawczego znajdują się na niej: oświata dorosłych (edukacja ustawiczna), problemy wymagające pomocy społecznej (pedagogika opiekuńcza), związki i stowarzyszenia młodzieży, czas wolny dzieci i młodzieży, szeroko pojęte wychowanie pozaszkolne, oddziaływanie mediów na ich odbiorców, wpływy nowych kultur i cywilizacji.

3. Wiele racji przemawia za tym, żeby w studiach nad środowiskiem ponownie sięgnąć po pomoc pedagogiki mezologicznej. W krajach Europy Zachodniej (Belgia, Francja, Niemcy) uczyniono to już na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX w.⁸. W Polsce podjęto taką próbę na początku lat sześćdziesiątych. Jednym z pierwszych autorów piszących na temat pedagogiki mezologicznej był Józef Dajczak, który w dyscyplinie tej upatrywał możliwość współdziałania z katechetyką⁹.

Termin „pedagogika mezologiczna” pochodzi od słowa *mezologia* (franc. *mésologie*), które oznacza wiedzę albo naukę o środowisku. W języku greckim μέσος znaczy „znajdujący się w środku”, „środkowy”, λόγος znaczy „nauka”, „wiedza”. W związku z tym termin „pedagogika mezologiczna” oznacza „pedagogika środowiska”. Jest ona tą „częścią” pedagogiki społecznej, która odnosi się

⁵ Zob. np. A. Lepa, *Parafia wielkowiejska jako środowisko wychowawcze*, w: *Dziś i jutro parafii*, Łódź 1991, s. 9–46; S. M. Kwiatkowski, *Zakład pracy jako środowisko wychowawcze*, w: *Pedagogika społeczna*, red. T. Pilch, I. Lepalczyk, Warszawa 1995, s. 214–221.

⁶ R. Wroczyński, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1974; I. Lepalczyk, *Geneza i rozwój pedagogiki społecznej*, w: *Pedagogika społeczna...*, s. 7–32.

⁷ A. Lepa, *Socjologia wychowania a edukacja medialna*, w: *Współczesne procesy fragmentaryzacji i rekompozycji*, red. A. Surdej, Kraków 2007, s. 217–225.

⁸ R. Zaniewski, *Les théories des milieux et la pédagogie mésologique*, Bruxelles 1952; A. Busemann, *Milieukunde, Milieupädagogik*, Lexikon für Pädagogik, Freiburg 1954, t. III, kol. 484–489.

⁹ J. Dajczak, *Pedagogika mesologiczna w służbie współczesnej katechezy*, „Katecheta”, 1960, nr 4. Jak widać, w stosunku do „pedagogiki” używano dawniej słowa „mesologiczna”, nie uwzględniając prawdopodobnie jego greckiego źródłosłowu.

do środowiska wychowawczego. Pedagogika mezologiczna jest zatem pedagogicznym spojrzeniem na środowisko, dodajmy – również na środowisko naturalne (przyroda ożywiona i nieożywiona).

4. Za wyodrębnieniem pedagogiki mezologicznej z pedagogiki społecznej przemawia kilka racji. Oto najważniejsze z nich.

- Dziś problematyka będąca przedmiotem pedagogiki społecznej jest bardzo rozległa i stale się powiększa. Przykładem może być bardzo dynamiczny „świat mediów”, który znalazł się w polu zainteresowań tej pedagogiki i spełnia coraz większą rolę w życiu dzieci, młodzieży i osób dorosłych. W rzeczywistości więc staje się rosnącym stale przedmiotem badań pedagogiki społecznej, choć w dotychczasowym układzie poświęca mu się niewspółmiernie mało uwagi.

- Jednym z następstw zaistniałej sytuacji jest niedocenienie środowiska jako środka wychowania. Tym bardziej że w Polsce, jak i w krajach zachodnich problematyka środków wychowania nie należy do tematów wiodących w naukach o wychowaniu. Odbija się to niekorzystnie na stosunku tych nauk do mediów, czego dowodem jest fakt, że nie traktuje się ich jako środków w wychowaniu, lecz przede wszystkim jako narzędzi w procesie nauczania (pomoc dydaktyczne)¹⁰. Jest to jedna z przyczyn oparcia edukacji medialnej wyłącznie na dydaktyce. Wtedy nie „wychowuje się do mediów”, lecz „uczy się mediów”¹¹.

- „Rozproszenie” pedagogiki społecznej, powodowane wielością różnorodnych zainteresowań i badań, doprowadziło do sytuacji, że pewnych problemów nie dostrzeżono w funkcjonowaniu niektórych środowisk. Albo też traktuje się je zbyt powierzchownie i wycinkowo. Tu również tytułem przykładu posłużyć się można funkcjonowaniem mediów jako składników społecznego środowiska człowieka. Sytuacji ilustrujących to stwierdzenie jest wiele. Wymieńmy ważniejsze z nich.

- Temat „media jako środowisko” nadal czeka na wszechstronne i wyczerpujące opracowanie. Artykuły opublikowane na ten temat mają charakter pogłębionych przyczynków i pomóc mogą w przygotowaniu szerzej zakrojonych badań¹².

- Nadal po macoszemu traktowana jest infosfera człowieka, będąca jego środowiskiem informacji. Dlatego nie dostrzega się pewnych zjawisk, które grożą jej zniekształceniem, czy nawet zatruciem¹³. Na Zachodzie Europy istnieją już na ten temat liczne publikacje¹⁴. Można w nich spotkać sformułowania stanowiące przestrogę dla społeczeństwa w stosunku do informacji skażonej: „jarmark informa-

¹⁰ E. Fleming, *Środki audiowizualne w dydaktyce szkoły wyższej*, Warszawa 1969.

¹¹ L. Masterman, *Teaching the Media*, London 1994.

¹² J. Mikułowski Pomorski, *Środki masowego komunikowania jako element ludzkiego środowiska*, „Przekazy i Opinie”, 1980, nr 3, s. 29–50.

¹³ A. Lepa, *O skażeniu infosfery*, „Zeszyt Naukowy OWSliZ”, 2006, nr 2, s. 19–24.

¹⁴ Np. F. Heinderyckx, *La malinformation*, Bruxelles 2003; D. Muzet, *La mal info*, Paris 2006.

cyjny”, „informacja chora”, „gangrena informacji”, „informacja przedawkowana”, „śmietnik informacyjny”¹⁵.

• Pedagogika społeczna nie jest też w stanie uwrażliwić społeczeństwa na zjawisko skażenia środowiska informacji, choć nie jest jej obojętne skażenie gleby, wody, powietrza i ciszy. Jest to sprawa tym bardziej ważna i pilna, że informacja spełnia istotną rolę w rozwoju umysłowym jednostki i społeczeństwa, chora informacja prowadzi bowiem do chorego społeczeństwa.

5. Z dotychczasowej refleksji wyprowadzić należy stosowne wnioski i postulaty.

• Wyraźniej niż dotychczas należy akcentować rolę środowiska w wychowywaniu człowieka. Jest ono jednym z najważniejszych środków w pedagogii wszystkich środowisk (rodziny, szkoły, parafii, mediów itp.).

• Obecnie funkcjonowanie mediów urasta do rangi bardzo ważnego czynnika oddziałującego na człowieka, stało się jego mediosferą i przyczynia się w znacznym stopniu do skutecznego oddziaływania środków masowego komunikowania.

• Nadal czekają na naukową analizę najważniejsze obecnie środowiska, będące składnikami struktury mediosfery: logosfera, ikonosfera, sonosfera, galenosfera, a także środowisko, które w znacznym stopniu decyduje o wiedzy jednostki i jej rozwoju umysłowym, tzn. infosfera.

• Pedagogice mezologicznej należy więc przywrócić należne jej miejsce. Stoją przed nią zadania, które dziś stały się dla pedagogów, rodziców i ludzi mediów historycznym wyzwaniem.

• Sygnalizowane wyżej zjawiska i nowe sytuacje każą postulować pilne podjęcie szerzej zakrojonych badań nad poszczególnymi środowiskami, a w szczególności nad tymi, które stały się pochodną świata mediów.

• Dziś ważnym zadaniem pedagogiki mezologicznej jest upowszechnienie wiedzy o środowisku i jego znaczeniu w wychowaniu, w relacjach międzyludzkich i w edukacji medialnej.

• Domeną specyficzną pedagogiki mezologicznej jest uczenie umiejętności prawidłowego organizowania środowiska. Dzięki takim działaniom środowisko wychowawcze może się stać środowiskiem pedagogicznym i dlatego bezcennym czynnikiem w procesie wychowania. Widać to na przykładzie logosfery, czyli środowiska słowa¹⁶.

Podjęty problem wymaga dalszych przemyśleń. Należy też rozwinąć i pogłębić zarysowane tu motywy, przemawiające za „uruchomieniem” pedagogiki mezologicznej. Podporządkowanie problematyki środowiska tej dyscyplinie, może się okazać pożyteczne w działaniach związanych z wychowaniem dzieci i młodzieży oraz realizowanych w ramach szeroko pojętej andragogiki. Wzmocni też

¹⁵ I. Ramonet, *Contre „l'info-poubelle”*, w: *Médias, mensonges et démocratie*, red. J.P. Gélard, Rennes 2005.

¹⁶ A. Lepa, *Funkcja logosfery w wychowaniu do mediów*, Łódź 2005.

warsztat naukowy w badaniach nad złożonym i wciąż enigmatycznym środowiskiem współczesnego człowieka.

WHY MESOLOGICAL PEDAGOGY?

Summary

Problems of the environment are of concern, among others, to social pedagogy. The subject of research in the field is very large and is still expanding. This can be noticed in the case of media, whose rapid development brings forth new questions and pedagogical dilemmas.

This paper refers to an attempt to establish mesological pedagogy as a branch of educational sciences. The attempt was undertaken in Western Europe in 1950s. Mesological pedagogy is concerned solely with the pedagogical aspect of the environments of human beings (family, school, workplace, religious community, etc.). As indicated by the etymology of its name, it is a study of the environment. Therefore, the author of this paper presents reasons for the continuation of research in the field of mesological pedagogy. This will be of benefit to social pedagogy and will open new directions of development in the broad study of the environments of contemporary humans.

Słowa kluczowe: środowisko wychowawcze, pedagogika społeczna, pedagogika mezologiczna, środowisko mediów

